

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Martini Lvtheri Piae Ac Doctae Operationes In Dvas Psalmorvm Decades

Luther, Martin

Basileae

VD16 L 5540

Psalmvs Qvartvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-37005

agnosceret & iustificaret. Voce mea ad dominum clamaui, & exaudivit me de monte sancto suo. Hoc fecit, cum diceret: Infatua quaeso domine consilium Achitophel, & forte alias quoque quod non est scriptum: Nam, ut dixi, non in tribulatione, sed post tribulationem psalmum fecisse credendus est. *Davidis fides;* O fortis fides, ad iratum deum loqui, clamare ad percutientem se, confugere ad expellentem se, laudare susceptorem, gloriam, exaltatorem, quem derelictorem confudentem & opprimentem senseris, dignissimum plane exemplum Christianae fidei. Ego, inquit, uadam, quo iturus sum. Quasi diceret, nescio quo uadam, hoc est, credere, committere se in tãtas tenebras, ubi quid de te futuro sit pernitius ignores, & tamen bene speres, atque exauditum te non diffidas. Ego dormiui & somnum cepi, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. Quod pro mea meritate intelligam in hunc modum: Talis tunc eram, ut de mea uita, gloria, omnibusque meis rebus fueris desperatum: Similis eram mortuo, ac descendenti in lacum, quantum erat in re & specie coram hominibus, neque sane in me praeter fidem, quicquam uiuebat, nec aliud mihi uisum est, si restituerer in regnum, quasi de somno mortis, ac sepulchro resuscitarer. Nam ad hanc rerum sortem, & ad has portas inferi solet dominus deducere eos, quorum fidem tentare uolet, neque enim multum a mortuo differt, ista patiens. Aut si hoc non placet, age sit affectus iste: Fui submersus in hac tribulatione, & sicut profundo somno pressi, non sentiunt se uiuere, suntque mortuis simillimi, ita ego praenimia afflictione, in extasi fidei positus, externae huius uitae nulla fruebar consolatione, eramque iam fere mortuus, quo modo Gen. xlv. de Iacob dicitur, cum audisset filium suum Ioseph regnare in Aegypto, quasi de graui somno euigilans, non tamen credebat eis, adeo scilicet, in desperationem Ioseph apud eum uenerat, cum autem uidisset plaustra, & omnia quae miserat Ioseph, reuixit spiritus eius. Ita & hic Dauid sese reuixisse & exurrexisse dicit de profundo somno cordis, ac uelut morte. Nam de naturali somno & quiete ego fateor me non posse intelligere, sed & ipse Dauid, ij. Reg. xix. cum reuenteretur, ait: An ignoro me hodie factum regem super Israel, in quo manifeste indicat affectum, quem diximus desperati regni, quantum erat in re praesente.

Non timebo milia populi circumdantis me, exurge domine, saluum me fac deus meus. Hec iam reuocatus, dicit: Deinceps, non timebo mala, si tu mecum sis, ut psal. xxij. Exurge modo tu, & saluum me fac, sicut modo fecisti, estoque deus meus, tum nihil erit, quod metuam.

Quoniam tu percussisti omnium inimicorum meorum maxillas, dentes peccatorum contriuisisti. Caelus est enim populus cum Absalom factaque plaga magna, in die illa uiginti milium. ij. Reg. xvij. Et ita percussi ac contriti, qui eum iam deuorabant & conterebant.

Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua, Sela. Quasi diceret, Et si Semei cum suis dentes maledicos in me fixerint, dicentes: Non est salus eius in deo, praemittit mala tua &c. tamen solius domini est benedicere & seruare, cui soli gloria in secula. AMEN.

PSALMVS QVARTVS.

Ad uictoriam in organo psalmus Dauid.

Obscurissimus plane psalmus ante faciem meam, & uix alius tam uarie expressus, quae uarietas argumentum est, non dum reuelatae intelligentiae.

E ij Primum,

Primum titulum, quem deinceps quoque sapius habebimus semel uisimus, למנזעח lamnazeach, ante diui Hieronymi translationem uersum ab antiquioribus. In finem, quod fere unanimiter expruerunt in Christianiam quem Apostolus uocat finem legis. Ro. x. dicens: Finis legis Christus ad quem omni credenti. Quem finem rursus dupliciter accipiunt, quod Christus & a lege tanquam finis & summa sit intentus, & legem ipse finierit, ut amplius nos ei nihil debeamus, seu, ut Philosophi peripatetici dicunt, finis quoque gratia cuius. Verum quid hæc ad titulum psalmi faciant, non uideo, nisi uolentia uolentia, hæc distrahatur, & alia contrahas. Non enim omnes psalmi, qui hanc inscriptionem habent, de Christo loquuntur, nisi hoc de Christo sit loquendum quod est de quolibet opere gratiæ dei loqui, quod sine Christo nec magna nec paruum habemus. At tum oportuit in omni psalmo hanc inscriptionem inscribi.

Hieronymus deinde transtulit, Victori, tum secutum est ad uictoriam, quod Lyranus e Rabi Sal, sic putat intelligendum esse, uidelicet psalmum ad hoc factum, ut leuitæ cantores, alternis choris cantantes, niterentur se uicem superare, mensus forte diuinam illam Davidis melodiam ad laudem dei institutam, ritu clamorissimorum hominum, qui in templis nostris Cathedralibus, chorales uocantur, qui cui cantent, ignoro, lapidibus & lignis eos boare audio. Atque tum concordans illud, quod alij in finem inscripserunt, dicit hunc esse finem, uictoriam, scilicet clamoris, quam chorus uictor futurus hoc psalmo cantando (iubente scilicet Propheta) quaesierit: etiam ista ludere possunt tanto serio doceri.

Legimus autem libro. j. Paralipom. xv. fuisse instituta a David tria genera cantorum: Vnum quod nabilis, hoc est, Psalterijs caneret. Alterum, quod Citharis, seu, ut uariare solet interpres, lyris. Tertium, quod cymbalis æneis concreparet, his pro tempore addebantur buccina & tubæ. Atque tertium illud genus, ibidem scribitur institutum, ut caneret in citharis super organam lamnazeach, quod transtulerunt Epinicion, id est, carmen uictoriale. Inde forte uenit quod lamnazeach, transfertur ad uictoriam, quod psalmis, eiusmodi titulo insignis, sit Epinicion. Hic meam confiteor ignorantiam: Nam si hæc ita habent, nescio, quare non & omnes alij psalmi, Epinicia inscribantur, qui uel eadem uel maiora in hæc sententiam, quam hic psalmus & sui similes continent. Tum quæ sit illa uictoria in psalmo cantata, iterum uarium erit, alijs Christi uictoriam celebrantibus, alijs uero cuiuslibet Christiani in passione, seu tentatione positi.

Ioannes Reuchlin in sua septena transfert: Ad inuitatorium, quod uelle, eius generis psalmos esse quædam incitacula ad expergefaciendum, exhortandumque spiritum hominis, atque huic origo uocabuli, mire quadrat. Nam Naza, instetit, sollicitauit, coegit, urgebat, significare dicit, ut Eisdre. iij. Ut instarent super eos, qui faciebant opus domini. Et iterum, ut urgerent opus domini. Sed & res ipsa psalmi non abhorret, quod meo iudicio hic psalmus sit, mere exhortatorius ad opus domini, id est, ad crucis & mortis tolerantiam. Verum an constans & perpetua sit hæc tituli ratio per omnes psalmos, lectoris relinquo & curæ & iudicio. Ego hoc libens accepto, esse idem Epinicion & inuitatorium, quandoquidem solent id genus carmina triumphalia accendere & extimulare animos ad bellum, ita & psalmi ad crucis, tum bella, tum trophea fortiter animant fideles Christi. Atque ita & ego possum

Cantores da
mosi.

De Davidis
tribus musico
rum generibus.

omnia conciliare: Ad uictoriam, uictori, ad inuitatorium, In finem, quod omnia huc spectent, ut animati hoc spiritus incitabulo, uincamus, & finem obtineamus hostium & omnium peccatorum, quo non superfit, nisi triumphus gloriæ.

In organo, non est dubium genus pro specie, id est, citharis, accipi. Dicitur hoc loco nomen commune in hebræo, ad omne musicum instrumentum. De laude & uirtute musicæ sileo, quæ ab alijs abunde tractantur, nisi quod hic apparet, usum musicæ fuisse olim sacrum, & diuinis rebus accommodatum, successu temporum (ut omnia) in luxum & libidinis seruitutem redactum. Nam hinc spiritus malus Saul pellabatur, j. Regum. xvj. Et Heliseo spiritus propheticus dabatur, iij. Regum. iij.

Musices usus sacer olim, in nostræ Eccle siæ errore ad turpē luxum redactus.

Varie (ut dixi) hic obscurissimus psalmus expositus est. Augustinus, aut uerba Christi post resurrectionem, aut hominis in Ecclesia credentis & sperantis in Christo esse credit, Liram & Burgen. omitto, quorum ille de Dauid contra Saulitas, hic contra idolatrias eum accipit. Hieronymus arbitratur non nisi de Christo intelligendum, Singulæ horum interpretationes extra captum meum sunt, sequar spiritum meum, & abundabo in sensu meo, citra cuius præiudicium. Ego somniaui mihi, hunc psalmum esse generalem quandam exhortationem ad totum populum dei, præsertim eos, qui operum & uiarum dei ignari, crucis sapiētiā exhorrent. Inter quos primi fuerunt & sunt Iudæi, filij Israel, quos maxime oportuit in hac re esse peritos. Nam, ut Ro. iij. Apostolus dicit: Scimus, quæcumque lex loquitur, ijs qui in lege sunt, loquitur. Quare Dauid una suarum tentationum, uel multis potius probatus, exemplo suo docet, quid agendum sit, & quo modo habendum in quacumque tribulatione. & sic iuxta titulum, erit psalmus exhortatorius ad uictoriam, quod & ipsa uerba indicant, quibus sese doctorem illorum ostendit, dicens: Filij uiri scitote, trahimini, sacrificate, sperate &c.

CUM INUOCAREM exaudiuit me deus iusticiæ meæ.

Statim ab initio molliculos & querulosos erudit suo exemplo docens, non alio curendum, sed dominum inuocandum in tribulationibus qui buscumque. Quoties, inquit, inuocaui, inuocaui autem quoties tribularer (ut psal. cxix. Ad dominum cum tribularer clamaui) toties me exaudiuit, adeo uel delicti clemens & promptus est misereri dominus clamantium ad se, ut quid ergo uos molliculi omnia repletis querimonijs, uana solatia queritis, ad hominem cōfugitis, & hoc unum remedium nescitis nec queritis?

Obserua diuinum artificem & rhetorem incomparabilem, eodem exordio tria facit: Primo, ad filios hominum uersus, ac fraterna charitate pro eis sollicitus, docet quo fugiendum sit tribulatis, atque id proprio exemplo, & modestissima iactantia. Ego, inquit, sic solitus sum facere, quod & uobis faciendum arbitror. Secundo, ut reddat eos beneuolos & obsequentes, diuinam simul commendat clementiam, exaudiuit me, inquit, quod d. persuasum habeo, quod & uos sitis clementissime exauditurus, modo uos audeatis & inuocetis. Tertio, quod principale erat, sicut optimus Orator a gratitudine & laude incipit, qui est apud deum & homines optimus beneuolentiæ captandæ modus. Sic enim

Artificium orationis diuini spiritus.

E iij iubemur

subemur & dominicam orationem ordiri, Pater noster, eo uerbo omnia
 ficia dei, affectu dulcissimo comprehensa repetentes.

Hoc est nimirum quod uerbum ad filios hominum uertit, quod tamen
 buerat ad deum uertere, uerum noluit illos relictos, & solus & uacuus
 ad conspectum dei, ideo & beneuolentiam gratis captat, simul & fratrum
 luti cupidus erudit infirmos, nam sequenti parte, mox ad solum deum
 uerbum, dicens: Dilatasti mihi, ubi iam, quos allocutus est parte prior, ser-
 ad dei conspectum perduxerit, ut iam non solum audiant, quid lecerit in pe-
 teritis tribulationibus, sed etiam uideant exemplum, quo soleat ad deum
 fugere praesenti tribulatione, ita uerbo & exemplo suauissime confortant.
 lam illud, deus iusticiae meae, qd sine periculo dici quoq; potest, deus iusticiae
 mea, quam qd non negem significare, iusticiam esse a deo, & quod solum deo
 iustificet, tamen uideretur mihi Propheta tangere summam questionis seu que-
 relae, quam solent infirmiores praetextere, scilicet, qd sibi iniuriam fieri arbit-
 tur ab aduersarijs, ideoq; iuste se indignari & irasci, quos Propheta non ac-
 be exagitans, sed suo exemplo (ut dixi) suauiter erudiens, monet obliuisci
 am iusticiam, eamq; cum tota causa tradere deo iuste iudicanti, nec plus sibi
 rogare de iusticia, qd deo uisum fuerit, sicut de Christo dicit Petrus, i. Pe. 2.
 Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur non comminaba-
 tur, tradebar autem iuste iudicanti (id est, rem deo commendabar, qui iud-
 cat iuste) Ita hic dicit: Quoties ego iniurias patior, inuoco deum iusticiae meae,
 hoc paratus habere pro iusticia, quicquid ille iudicauerit: Quare aliam iusticiae
 am meam ignoro, nisi ipsum deum, eiusq; sanctam uoluntatem, Nonne ille
 est artificiosissimus modus consolandi infirmos, non damnare quidem eor-
 rum causam, nec iustificare, sed ab eis tollere, & in deum trāsferre, simul ipsos
 cum causa in deum rapere, ut iusticiam suam id ducant, quicquid deus fecerit,
 atque ita dei uoluntatem patienter ferant. Hunc sensum eo libentius sequor,
 qd iusticia mea, mihi, usu scripturae magis causam propria significet, qd gratiam
 illam iustificantem, quam potius iusticiam dei appellat. Ro. 1. Iusticia dei re-
 uelatur in illo ex fide, Et psalmo. xxx. In iusticia tua libera me (non utique in
 mea) Contra Gen. xxx. Respondebitq; mihi cras iusticia mea. Et psalmo. vii.
 Iudica me domine secundum iusticiam meam, & secundum innocentiam me-
 am super me. Haec est enī iusticia inter homines, quam & ipsam iudicat deus,
 licet nulli satis sit coram deo. Et fit, ut iniique aliquando inferatur, quod tamen
 non iniique sustinetur. Recte ergo eos reuocat a fiducia iusticiae suae, & in de-
 um transfert, ne forte multo maiora digni sint pati coram deo, quam cum libet
 iusti sint apud homines.

Et sane est haec doctrina utilissima, hominibus semper neglecta. Nam si haec
 iura hominū. seruaretur, tot fora, iurgia, iura, lites, causae non essent. Oium enim hominum
 ore iactatur iusticia iusticia, ius & ius. Rarus est, qui ad exemplum & uerbum
 huius prophetae iusticiam suam, deo commendet, sinatq; eum esse deum iusti-
 ciae suae, seu potius iusticiam suam. Hinc totus orbis pro iusticia & iure tumul-
 tuatur, bellis, caedibus, litibus, & infinitis peccatorum & malorum monstris,
 & fit, ut iusticia sit causa fere sola omnium iniusticiarum. Sic enim excipiat eos
 error, quod statim etiam apud deum iusticiam esse putent, quicquid suis dicta
 minibus cōsilijs, & hominum decretis iusticiam esse didicerunt, de qua re, nisi
 alia nunc ageretur, multa essent necessario dicenda.

In tribus

Iusticia mea
 egregie tra-
 datur.

Consolandi
 docta ratio.

Iusticia inter
 homines.

In tribulatione dilatasti mihi.

Tautologia est, nam idem est exaudiri & dilatari in tribulatione, sicut psal. cxvij. De tribulatione inuocauit dñm, & exaudivit me in latitudine dñs. Est autem dilatasti mihi, seu latitudo ista, hebraismus, & metaphora uel metonymia propria scripturæ, quam nos sine figura, cōsolationem dicimus, sicut contra angustiam, tristitiam, & afflictionē dicimus. Sicut enim cor & omnes sensus contrahuntur, dum fugiant & horrent tristitia, q̄ si ex omni parte urgeat malum, iam fere sit angustia & undiq; in arctum cōtractio: Ita dilatantur & distenduntur, dum ab lato malo rursus bona & iucunda conferuntur. Et sane q̄ proprie eo uerbo exprimitur natura tristitiæ & lætitiæ. Nam & in fronte & uultu toto uidemus, q̄ contrahantur tristibus, & dilatentur iucundis rebus. Ideo de impijs psal. xvij. dicitur: Et contrahentur in angustijs suis: Vnde & Apostolus Ro. ij. duo illa componit: Tribulationem, & angustiam, malum, scilicet, & fugam mali, sic tamen ut fugi non possit.

Natura lætitiæ & tristitiæ

Dilatasti me potius: q̄ dilatasti mihi dicēdum fuisse uidetur: Sed Idiotismus hebraicorum uerborum est, quod sæpius absolute ponuntur, & sui nominis accusatiuum abstractum includunt, uel in nomen suum uerbale resoluuntur: ut dilatasti mihi, id est, latitudinē fecisti mihi, fuisti dilatator meus, hoc est, cōsolationē mihi fecisti quoties inuocauit in tribulationibus meis. Et sic captata est beneuolētia, simul & eruditi infirmiores, immo, si uoles, hunc uersum, uel argumentum huius totius psalmi habere poteris, proponit enim erudire infirmos, ut inuocent deum & causam suam deo commendant, dei iusticiam laudent, cōsolationem a libi non quærant, sed certissimam & magno fructu a deo expectent, atq; id efficacissime suo proprio exemplo, se uelut iocium eis iungens, & eorum casus sibi communes faciens.

Grammatica in sacris literis,

Miserere mei, & exaudi orationem meam.

Confiteor, inquit, q̄ me exaudisti, quoties inuocauit, de quo non modo gratias ago, sed & securus sum, q̄ sicut deinceps & semper abundabunt passiones in nobis, ita semper sis nos exauditurus clamantes ad te. Qua fiducia etiā nunc tribulatus, iterum inuoco, ut iterum exaudias. Quando autem in hebræo hic uersus posterior pars est primi uersus, uoluit mea cogitatio totum hūc uersum intelligi, tanq̄ formam præscriptam infirmioribus, qua se gerent inique tribulati, & hanc particulam esse uelut præmāsum cibum, quo Propheta eos, uelut pueros, doceret, quibus uerbis uti debeant inuocaturi deum, nempe istis: Miserere mei, & exaudi orationē meam. Ut primo misericordiam dei super se & pro peccatis suis implorēt, quibus forte longe peiora meruissent, ac sic interim uindictæ oblitū, causam deo committerēt, tum exaudiri peterent. Nam iustus in principio accusator est sui: Prouer. xvij. Et placēs deo miserē primum animæ suæ: Eccles. xxx. ideo primum pro se gratiam implorat, tum demum a pœna liberari petit. Verum hæc non ausim asserere.

Modus orandi.

Proinde esto, q̄ sit in noua tribulatione, noua inuocatio, in qua nihilominus id quod dixi obseruandum est, ut non tam pro pœna q̄ peccato solliciti simus. Primum, misericordiam dei impetrātes, ne forte more stultorum peruerissimo, nostram culpam quæ pœnam meruit oblitū, alienam culpam, quæ nostram pœnam operatur, solā uideamus, trabem in oculo nostro relinquētes, & festucam

Tribulationis cā deprecāda est primo, nō tribulatio.

stucam e fraterno oculo eijcere conantes. Nam primum deprecanda est tribulationis (quæ peccatum est) non tribulatio, ideo primum deus miserum nostri oportet, tum quorum misertus fuerit, exaudiat.

psalmi tribu-
latozum sola-
ua.

Vides ergo psalmos in hoc esse per spiritum sanctum æditos, ut sint tribulatozum solatia, ideoq; qui tribulari nolunt, quid eis cum psalmis? At qui die minus tribulari uolunt, q; ij qui psalmos die ac nocte uersant, aut uere debent? Nonne illud Amos. vi. eis conuenit, sicut Dauid putabant se habere uersa Cantici? Quomodo psallent qui pro diuitijs, priuilegijs, turribus, & cadibus inuoluunt, non contenti fulminibus suis proprijs? Ideo Psalms hodie nullus usus, nisi quem patitur a uocibus & murmurationibus, sed indignum, & tamen assiduum.

Filij hominum usquequo graui corde, ut quid diligitis uanitates, & queritis mendacium. Sela.

Sanctus Hierony. sic transfert: Filij uiri, usquequo inclyti mei, ignominiosè diligitis uanitatem, & queritis mēdacium. Certe uim hebraicorum, recte interpretem nostrum, quisquis fuerit, errasse, & beth pro caph legisse, & quod amplius est, dictionem unam in duas diuisisse, pro בללמה lichlimma (quod ad ignominia sonat) legisse לב למה leb lamma (quod cor, ut quid, significat) ideo ubi Hiero. ignominiose una dictione, ibi, corde, ut qd, ille diuinus trāstulit. Et qd heb. בבורי chebodi, noster, graues, Hiero. gloriosi mei, seu inclyti mei reddidit, nā gloria hebræis, eodem pene uerbo significat, quo graues.

Nec filij hominum hebræus habet, sed filij ישראל israhel, hoc est, filij herois, & qualis psal. i. dicitur: Beatus uir, non enim hic filij Adam habetur, quo significatur carnis generatio. Quare nō filios carnis uidetur indicare, aut non ut carnis filios eos alloqui, sed quomodo magister, præceptor, aut quocunq; nomine maior, filios uocatos uos minores.

Primum, ego spiritum meum effundam, deinde alia uidebimus, uersum ego sic transfero: Filij uiri, usquequo gloria mea ad ignominiam, diligitis uanitatem, & queritis mēdacium? Sela. Ita mihi uerba Prophetæ in persona dei seu Christi esse uidentur: Primum, Iudæos appellantis, deinde & Genes, ut Apo stolus solet loqui, ut sit sensus: O filij Israel, quousq; nomen meum apud uos polluitur? quamdiu mea gloria per uos ignominia patet? dum me desero, qui sum ueritas & uita, diligitis uanitatem, & queritis mendacium? Quæ quo modo fiant, nunc uideamus.

Dixi, psalmum esse exhortatorium ad eos, qui fidei defectu in cruce & inuirijs scandalisuntur, & animo desiciuntur, quod uicium insidelitatis est, & crimem spiritualis Idolatriæ, quales accusantur filij Israel in deserto fuisse, psal. lxxvij. Generatio praua & exasperans, generatio quæ non direxit cor suum, nec est creditus cum deo spiritus eius. Hic manifeste arguitur uicium cordis, quod erat diffidentia, ignorantia crucis, & insipientia in uia dei, quæ ibidem dicit: Non sustinuerunt consilium dei, quo uicio per totum uetus arguuntur testamentum. Ab hoc crimine mox uenit, exterior illa & uaria Idolatriæ pro dieritate infinitorum affectuum, ut alius illum, alius istum deum quereret, & unusquisq; gloriam deo debitam, increaturam ex qua uel esset collectus, uel speraret solatium, transferret.

Quando

Quando ergo gloria & cultus dei, consistit in sincera fide, robusta spe, & per
fecta charitate in deum, necesse est, ut qui in deum nec confidit, nec credit, nec
diligit, sed in quacunq; creatura sese solatur, gloria dei ad ignominiam uertat,
& nomen ac opus, quae deo debuerat, in creatura quærat. At ita faciunt plane
omnes, quotquot in tempore tentationis recedunt (nam de ijs potissimum hic
loquitur) Quare ab initio sui ad finem usq; mundus plenus est idolatria: quibus
non semper imagines adorent creaturarum, tamē habent affectum illum, qui
omnium idolatriarum fons & caput est: Hic autem est (ut dixi) rebus & crea-
turis fidere, frui, delectari, qui soli deo debetur, id est, infidelitas & diffidentia,
ac per hoc & contemptus, odiumq; dei. Sic psal. lxxvij. Et mutauerunt glo-
riam suam, in similitudinem uituli comedentis fenem. Quo uersu pul-
cherime uim idolatriæ describit, gloriam eorum uocat, gloriam dei: quia
apud eos solos erat gloria dei, (id est, recta fides & cultus dei) qua gloria
dei, & ipsi gloriam apud deum & homines habebant. Ita & .j. Regum. iij.
Translata est gloria dei ab Israel. Et Roma. i. Mutauerunt gloriam incorrupti-
bilis dei, in similitudinem imaginis hominis. Quid est enim, gloriam dei mu-
tari, nisi cultum dei mutari? Nam dei cultus, breuissimo compendio, ali-
ud nihil est, q̄ gloria dei: Gloria dei nihil aliud est q̄ ei credere, in eum spera-
re, eum diligere. Quia qui ei credit, ueracem eum ducit, ac per hoc ueritatem
ei tribuit. Qui sperat in eum, potentem, & sapientem, & bonum arbitratur ut
a quo possit iuari & saluari, ac per hoc ei potentiam, qua possit, sapientiam,
qua nouit, bonitatem, qua uelit iuare, tribuit: hoc autem est, uere deum esse,
uere deum habere. Tunc mox amor sequitur in eum, sua sponte, sibi pla-
cens in tali deo ac preciosissimam opinionem de eo concipiens. Qui autem
non credit, mendacem facit, qui non sperat, uel impotentem uel nescien-
tem uel nolentem facit, quæ sunt horrenda: tum sequi necesse est, contem-
ptum dei. Ex quo deinde translato ad creaturam (cum necesse sit huma-
num cor credere, sperare, diligere aliquid) fidit uel in diuitias uel fauorem,
uel uires suas, uel alia quæcunque, uel in stultam opinionem siue de uerò
siue de falso predicatam. Vbi si aliquando (permittente deo) senserit sola-
tium, toto corde & amore huc fertur. Et sic, potentia, bonitas, & omnia quæ
ad gloriam dei pertinent, ad ignominiam uersa sunt, & tributa ei cui non de-
bentur.

Mundo nunq̄
deest idola-
tria.

Cultus dei.

Vni deo gloria.

Sic in Isa. xxiiij. Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam scul-
pulis. Omnia, scilicet, bona tribuit etiam hostibus suis, sed gloriam sibi so-
li seruat, quia non sunt tribuenda bona quæcunque accipiuntur aut quærun-
tur, q̄ uni soli deo, quo prædicatur eius solius bonitas ac uera diuinitas. Istis
sic cognitis, credo uersum huc esse facile, q̄ ignari crucis & uacui fidei, glo-
riam dei mox ut ceperint pulsari, prostituunt, & ad quodlibet aliud confugi-
unt, q̄ ad deū: Consiliū, auxiliū, salutem, non ab eo cuius sunt, sed a seipsis
uel creaturis (in quibus non sunt) quærentes, non credentes ultimum uersum,
psal. præcedentis: Domini est salus, & super populū tuum, benedictio tua.

Videamus ergo, Affectus & Emphases huius uersus: Primum, ut sit acris &
uixemens exhortatio, dignissimo titulo eos alloquit, filij (inquit uiri: qui uir,
siue Abraham siue Israel, siue Christus intelligat, idē erit, quanq; magis proprie
Abrahā ego intelligere, cū de ludæis primū intelligo. Hic enim pater multarū
gentiū uocatus est: & quia nō hoc tantū loco, sed & Isa. l. j. simili exhortatione
dicitur.

dicitur: Attendite ad petram, unde excisi estis, & ad cauernam laci de qua excisi estis, Attendite ad Abraham patrē uestrum, & ad Saram, quae peperit unum uocauit eum, & benedixi ei, & multiplicauit eum, q. d. Antē dicitur modo carnaliter ex illo nati estis, sed quomodo illum uocauit: & non carnaliter iustificatus est, sed per fidem in me, ita & uos facere oportet, si filij eius esse uolueritis, sicut Iohan. viij. Si Abrahā filij esse uolueritis, opera Abrahā facite, ut Abraham eis proponat patrem nō carnis, & eos moneat fieri filios eius rituales: potius dicit, filij uiri: q̄ filij hominis, & cum potius sint aduocati sp̄rij coram deo, qui carnem Abrahā sine fide eiusdem iactant, tamē dicitur eos tali honore, quo blandius & efficacius tales faciat, quales appellat Paulus Galatarum Ecclesias uocat, cum iam essent seducti & extra fidem exturbati, uertim nihilominus oblique eis opprobat, degenerē autē q̄ cum tāti herois sint filij, nihil tñ minus prestent q̄ filios eiusdem.

Deinde & illa quæstio, usquequo, miram habet energiam: insignem scilicet diuinæ longanimitatis suauitatem commēdans, simul grauissimum acutum salutaris diuinæ salutis eorum dispendium commiserans, q. d. cum sitis immo esse detur filij tāti uiri, de quo unice gloriāmini, usquequo grauissimo uestro salutis periculo, & diuinæ patientiæ abusu, tales nos exhibetis, & ita degeneratis, ut in nomine sitis filij tantū uiri, Hoc autem facitis, dum nec creditis nec speratis in deo in quem ille credidit: quin hanc in me fiduciā gloriā, in meam & uestram confusionem & ignominiam alio uertitis, ignoratis enim in aduersariis non nisi ad me curendum esse: Ego enim (ut Isa. xlvj.) Ego serua, ego peccabo, ego saluabo, Cur alius hac gloria potis, qui nō potest eam implere: Cur mihi non datur, qui solus hæc possum & uolo, cui solidebetur: Vides q̄ suauiter quidem sed ardens ualde hæc expostulatio.

Iam & hoc suum pondus habet, q̄ grauissima antethisi gloriā ad ignominiam trahi, nō quāuis gloriā, sed suam propriam, expostulat. Quo solo modo turpia mens, penitus debeat contremiscere: horribile enim auditu est gloriā dei in ignominiam & laudem dei in blasphemiam uerti, quam omnis creatura summis uiribus studet uenerari.

Atq̄ ipsemet hanc rem tantū facit momētū, ut eclyptica, oratione utatur, per reticentiam, seu aposiopesis, uerbū omittēs dicens, usquequo gloria mea in ignominiam, scilicet, mutatur & uertitur, Sicut Paulus Ro. j. Mutauerunt gloriā dei & c. Hac enim aposiopesis indicat, tantum esse hoc flagitium, ut his non sit nominari, præ horrore nimis impietatis, Longe enim mitior fuisse culpa, si rebus creatis abuteremini in ignominiam, & gloriā operis mei ad contrarium traheretis, sicut fit, si ex auro fiat uasculū auro indignum, si homo nobilis sine honore: Sed gloriā meam non modo mihi non dari, uerum etiam auferri, nec simpliciter auferri, sed etiā in ignominiam mutari, hoc scelus est, a quo cæci stupescant, quod aures non ferant & lingua timeat proferre.

Ecce quanta uerborum cogit nos deus noster ad fidem sui, id est, ad salutem nostram.

Nunc facile erat alias translationes huic meæ conciliare, licet sensum non adeo reddant expressum, Filij hominū & c. q. d. Vere filij hominum estis, magis q̄ filij uiri, quem referre debetis, sed carnem eius & patrum uestrorum, nō fidem eorum sapitis, usquequo graui corde, & pondere infidelitatis deuocantes, infiducia rerum incumbitis, ac gloriā quam mihi debetis, creaturis tribuitis: sicut iam satis est dictum.

Ia & illud

In illud Hiero. Filij uiri usquequo ignominiose diligitis uanitatem, q. d. cedit hoc ad gloriae meae ignominiam & uestrae, quod deserta fiducia mei, diligis alia q. me, qui sum ueritas &c.

Pulchro ordine, primum, uanitatem diligere, deinde mendacium querere dicitur. Primum est enim omnium, affectus ipse, seu amor, seu uoluntas, seu studium, qui si peruersus & impius est, mox opinioniones parit impias, falsas & mendaces. Ex his autem duobus, ut psal. j. dictum est) pedit uniuersa cuiuslibet hominis uita. Ita fit ut contra Moysen Deutro. xij. Vnusquisq. faciat quod sibi rectum uideatur. Hoc studium, hoc consilium impiorum, has cogitationes hominum uanas, hoc loco per mendacium taxat spiritus, & fere per totam scripturam, ut per psal. rium uidebimus. Igitur amor uanitatis auertit affectum, quo a uerso, mox infirmitas mens malis opinionibus, ut sicut res male amat, ita de rebus male iudicat, & excecata per malitiam mente, in errore & mendacijs suis, tanq. in ueritate, sapientia & omnino in luce se ambulare putet.

Singula uerba epistolae in habent, uanitas est, ut Eccle. per totum copiosissime definit, quicquid deus non est. Nam uana salus hominis, quanto magis aliarum rerum. Est ergo ista uanitas, q. homo crucis gratiam ignorans, non in deo, sed quouis alio, querit auxilium & solatium; nec enim inueniri potest salus aut ullum bonum, nisi in deo. Cetera omnia sunt afflictio spiritus, & irritatio ac titillatio ad consolationem ueritatis q. consolatio, & saluus ac boni potius inuitabulum, q. salus & bonum.

Porro, uanitate habere, non perinde summum malorum est: Est enim omnis homo uanitas, & nihil nouum sub sole; aut si malum est, tolerabile est. Nullus enim am sanctorum est, qui non speret, fidat, cupiat, metuat, amet, odiat, plus, minus q. debeat, uerum hoc corpus mortis, has leges peccati, has uanitates, odisse oportet, non diligere, non in illis placere. Creaturae solatio & auxilio uti malum non est, sed amare & in eis haerere pro amore earum in deum non fidere, impietatis est.

Mendacium etiam mitius malum est, q. querere mendacium, siquidem potest quispiam seduci, & uanitatem pro ueritate amplecti; sed querere impium est: Cum enim omnis homo sit mendax, non id querendum est, ut nostris opinionibus, nostris iudicijs, seu, ut dicunt, nostris dictaminibus obtemperemus, & uitam regamus. Sed maxime conandum ut ab his temperemus, & diuinae sententiae cedamus, eiusq. iudicio agamur & agamus. Proinde nihil potest Christiano homini pestilentius tradi, q. Philosophia moralis, & decreta hominum, si ita tradantur, ut credat in his se recte incedere coram deo. Nam sic fiet, ut consilijs his innixus, quicquid contra se geri uiderit, iudicet, damnet, persequat, ac per hoc crucem Christi repudiet & uiam dei penitus contemnat. Quae tunc optime & perserrime habet, quando sine ductu & consilio nostro uiuimus, ac uelut per desertum & inuicium, Christum in columna ignis sequimur. Hoc enim est non uanitate, sed soliditate diligere, nec mendacium, sed ueritatem querere, quae omnia in tempore passionis & aduersitatis melius sentiri possunt, q. uerbis dici, aut corde cogitari, nam experientia opus est (ut saepe diximus) ad intelligenda uerba dei. Non enim dicitur aut sciri, sed uiui uolunt & sentiri, sicut ille qui dixit psal. cxv. Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Cur mendax? quia in ecstasi passionis positus, & sola dei fide uiuens, & fiducia rerum exutus, in qua omnes homines merfos uidit, sentire pronunciat eorum affectus esse uanos, & uniuersa consilia ac studia eorum mendacia, quia sine fide dei sunt. Si autem sine fide, iam sine uerbo dei; si sine uerbo dei, iam sine ueritate, atq. ita uere mendacia & uana omnia quae extra fidem sunt, quae ueritas est, propter uerbum ueritatis, in quod credis, & credendo haeret.

Amor parit opinionem.

Mendacium idem cogitatio uana.

Vanitas quicquid non deus.

Vanitas tolerabile malum.

Sancti quid odiant.

Mendacium quere impium.

Ethica philosophia & traditiones hominum, malum Christiano homini.

Philosophia Christiana experientia docetur.

Vana omnia quae extra fidem.

F Habemus

Habemus ergo huius uersus sententia, esse omnes impios, Idolatras, gloria uiolatores, qui in tribulatione quacunq; a fide, spe, & charitate in fiduciam & solatiū rerū, atq; his studijs sese tuentur & regūt. De dictiuncula Sela, satis dictum est: Nam & hic signādi affectus graui hiponi uidetur, q̄ reuera magni æstimādum sit, uniuersum hominum a deo uitiosis affectibus & opinionibus esse implicītū, ut uanitatē diligētī daciūm quarat, ita ut res, p̄ dignitate, non queat satis dici & inculcari.

Et scitote, quoniam mirificauit dominus sanctum suum, dominus exaudiet me, cum clamauero ad eum.

Crucē hoies odiunt.

Saluberrima eruditio: Nam hoc est, cur filij hominū exhorreāt crucem, quia uia est ueritatis & soliditatis, potius uanitatem & mendacium sectātes, q̄ ueritāntiam dei habēt (ut Apostolus dicit ad Corinthios) ignorāt in q̄, quid agat, quid uelit, quid cogitet deus quando nos tribulationibus tentat: iudicia enim sicut equus & mulus, secundū id quod patet & sentitur. Patet autem tūc aliud nihil q̄ ignominia, inopia, mors, & omnia quæ in Christo nobis passo monstrātur, que si sola intuearis, & nō cognoscas in ijs diuinam uoluntatē, campferas & laudes, necesse est ut in cruce ista scādalisieris, & ad tua confugas, ubi mox Idolatra fias & gloriam deo debitā creaturæ tribuas. Iohan. Xvij. Cum rationem redderet, quare iudei essent persecuturi Apostolos, & extra synagogā facturi, dixit: Hæc facient uobis, quia non nouerūt patrem, neq; me. Quomodo non nouerunt, qui tam multa cū Christo pro deo contenderunt? Sed Christum nosse, est crucem nosse, & deū sub carne crucifixa intelligere. Hoc enim uult deus, hæc uolūtas dei, immo hoc deus est. Ideo q̄ crucē, crucifiq; uerbum suis affectibus & opinionibus tanq̄ uanitati & mendacio cōtrarium, odiunt & persequuntur, in causa est, q̄ ignorant deū, seu (quod idem est) uoluntatem dei non nouerunt. Ita & Iohan. vj. Quando dixit, nisi māducaueritis carnem meam, & biberitis meum sanguinem: nō habebitis uitam in uobis. Durus hic sermo erat, ita ut multi discipulorum quoq; scandalizati abierint retrosum. Quare durus sermo: quia manducare hanc carnem, & bibere sanguinem, esse Christo per fidem incorporari, & passionibus eius communicare. At hoc summe horret, prauus affectus, & peruersis opinionib; uiciatū cor: Hoc est, quod hic dicit: Nolite timere; neq; putetis uos perire, si affectus & sensus uester occumbat, si quacunq; patiamini contra opiniones uestras sunt. Sed estote prudentes, cognoscite dominum, intelligite uoluntatē eius, auertite oculos ne uideāt uanitatem, quoniā mirabilis est dominus in sanctis suis, aliud agitur, & aliud lōge apparet: Occidere uidetur, sed reuera uiuificat, percutit, sed uere potius sanat, confundit, sed uere tunc glorificat, deducit ad inferos, sed uere reducit potius ab inferis, & his similia, de quibus multa diximus in præcedētibus. Quid ergo mirabilius diuina hac uoluntate: habitat quidem in altis, sed humilia respicit, stultos facit, ut sapientes fiant, infirmos facit, ut potētes reddat. Verum prius quidem apparet & sentitur, ac posterius nisi fidem habeas, non alicui queris. Sic enim & Petrus, j. Pe. j. dicit in prophetis esse pronuntiatas potiores passiones, & posteriores glorias. Ideo monitorio & exhortatorio egimus, quo eleuemur ad cognoscendum deum, in eiusmodi casibus, Scitote, inquit, quoniam mirificauit.

Quid sit Christi carnē manducare, & bibere eius sanguinē.

Qualificat,

Iraſcimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus ueſtris
cubilibus ueſtris compungimini. Scla.

Hebraeus ita habet, autore Hieronymo: Iraſcimini & nolite peccare
ni in cordibus ueſtris ſuper cubilia ueſtra, & tacete. Vbi patet pronomen
& coniunctionem, & in noſtris ſuperfluere uerbum etiam compungimini
coegit interpretes alium ſenſum ſequi, quæ textus præbeat. Quare hebraeus
mo uideamus. Propheta cum filios hominum uerſu tertio a uariatione
dacio retraxiſſet, hoc eſt, a falſis affectibus, & corruptis opinionibus reſpon-
poſſent obtendere, quid tum faciendum eſt: quo nitendum eſt: adeo ne
deſerere debemus: uerſu quarto reſpondit, ut fiderent in domino, in eius
ſericordiam niterentur. Sciētes, quoniam hæc, deo operante, nõ ad pernam
ſed ad ſalutem (& ſi mirabiliter) proficiant, quæcunq; ab iniuriolis patitur
Hoc uerſu, ſi rursus querulenter, & quis ſaltem poteſt non moueri & in-
quis ſaltem non querulari & accuſare iniuriantes? Reſpondet ſuziter, la-
mini (inquit) ſed non ita ut peccetis iraſcendo. Scio motum iræ non eſſe
ſtra poteſtate, ſed conſentire cauete. Ita Paulus Galath. v. Spiritu ambulare,
carnis deſyderia nõ perficietis. Et Ro. vj. Non ergo regnet peccatum in uobis
mortali corpore ut obediatis concupiſcentijs eius. Et Ro. xij. Et carnis concu-
ne feceritis in deſyderijs: Quæ omnia huc ſpectant, quod deſyderia mala, tan-
libidinis quæ iræ in nobis ſunt, ſed agendum ne regnent, hoc eſt, ne obediatis
eis (ut Paulus dixit) Sic Ro. vij. queritur ſe facere quod non uult, & fieri
quod uult. Et iterũ, ſe mente ſeruire legi dei, & carne legi peccati. Quare hoc
quæ uellet malis deſyderijs carere, & non poteſt, & pura deſyderia ſolum ha-
bere & non poteſt. Sicut & Galath. v. Spiritus concupiſcit aduerſus carnem,
& caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Hæc enim ſibi aduerſantur ut non ea
& caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Hæc enim ſibi aduerſantur ut non ea
quæ uultis faciatis. Claret itaque uerbum iraſcimini non præceptionis aut ex-
hortationis eſſe ad bonam iram contra peccatum, ſed permiſſionis ſeu conſeſ-
ſionis malæ iræ contra iniuriam propter inuincibilem & inuincibilem carnis
infirmiſſimam. Sic & beatus Auguſtinus hoc uerſu: Iraſcimini (inquit) & nolite
te peccare, id eſt, etiam ſi ſurgat motus animi, qui iam propter penam peccati,
non eſt in noſtra poteſtate, ſaltem ei non conſentiat ratio & mens, quæ in uos
regenerata eſt ſed in deum, & mente ſeruiamus legi dei, ſi adhuc carne ſerui-
mus legi peccati. Hæc ille præclare & pulchre. Eſt ergo ſenſus planus: Iraſcimini
ni & nolite peccare, hoc eſt, ex quo querulamini uos non poſſe non commo-
ueri, triſtari, irarum, tremere (hæc enim omnia hebraei uerbum ſonant) ita iniu-
riæ malo, age, ſcit pater ueſter cœleſtis hanc infirmiſſimam ueſtram, mouemini
& iraſcimini, modo non eo procedatis, ut quippiam mali cogitatis, dicatis, fa-
ciatis, permiſſitatis aduerſus animam ueſtram, & ſic in deum, uoſipſos & proxi-
mum peccetis. Hunc ſenſum, eo libentius amplector, quæ ſpiritus Paulinus
(quem ſequi cupio ſemper) Ephes. iij. eundem habet, ubi dicit: Iraſcimini &
nolite peccare, & quod non de ira bona (quæ contra peccatum præcipitur) lo-
quatur, indicat, quod ſequitur: Sol non occidat ſuper iracundiam ueſtram,
quod de ira mala utiq; dicit. Sed & hic idem locus Pauli mihi occaſio fuit
ius psalmi exponendi, de iniurijs & querelis infirmorum, pia exhortatione
cohibendis, & fiducia in deum erigenda, Ad eundem enim ſcopum Paulus hoc
uerſu utitur, ut ſatis cuiſlibet patet.

Auguſtini ex-
plicatio cle-
ans.

Hic uero

Hic uero promouet caput quæstio illa de primis (ut uocant) motibus, & Sol non occidat. ubi desinat ueniale & ubi incipiat mortale peccatum. Apostolus sane solis occasum determinat, qñ dicit: Sol non occidat super iracundiam uestram: quod rursus in ambiguum uocat, an solem huc uisibilem, quam certa hora occidere uideamus, uel solem spirituales Christum, quē in momento occidere per mortalem consensum putat, intelligi oporteat. Ego, ubi nō cogit necessitas inuitabilis mysticas intelligentias in scriptura & fugio & fugiendas suadeo, q̄ sint mystice intel-
ligentie quō fugiendæ & quando.

Periculofum discernere ueniale a mortali. Hic uero promouet caput quæstio illa de primis (ut uocant) motibus, & Sol non occidat. ubi desinat ueniale & ubi incipiat mortale peccatum. Apostolus sane solis occasum determinat, qñ dicit: Sol non occidat super iracundiam uestram: quod rursus in ambiguum uocat, an solem huc uisibilem, quam certa hora occidere uideamus, uel solem spirituales Christum, quē in momento occidere per mortalem consensum putat, intelligi oporteat. Ego, ubi nō cogit necessitas inuitabilis mysticas intelligentias in scriptura & fugio & fugiendas suadeo, q̄ sint mystice intelligentie quō fugiendæ & quando.

Sequitur. Loquimini in cordibus uestris super cubilia uestra & tacete. Satis patet idem esse super cubilia, in cubilia, in cubilibus, nā in hebræo pene sonat motum ad locum, quo tropo Christus uicitur Matt. vj. Tu cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio &c.

Cogor hic pessimum (ut dicitur) Magistrum, hoc est, me ipsum sequi, quod hebræum hunc textum a nemine uiderim expositum, immo quātum possum, sequar spiritum. Quia mos est eorū qui patiuntur iniuriam, erumpere, clamare, & auras quæstibus implere, adeo ut Apostolus Ephe. iij. Clamorem inter affectus iræ numeret, dicens: Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia tollatur a uobis &c. Propheta filios hominū cohibiturus ne erumpant, sicut pmisit ut iracerentur primo motu, ne tamen peccarēt, ita nūc docet, ut nihil tumultuent, sed in cordibus loquātur in cubilibus, eo ipso exprimens quid faciāt ne peccent ira commoti, nempe ut loquantur apud seipsos & taceāt.

Quod non intelligo, nisi ad sensum Isaiæ propheta. xxx. In silentio & spe erit fortitudo uestra, silentium enim hic dicitur, non tātum, quod ore seruatur, sed ipsa oīno patientia & quies contraria tumultui; Quo modo psal. xxxvj. dicit: Sile domino, & ora eum, Et psal. xciiij. Tibi silet laus in Zion. Et Isaiæ. xlj. Taceat ad me insulæ & gētes mutēt fortitudinem. Omnino autē, silere tropo isto scripturæ significat, id qd̄ ponere impetum, mitigare furorem, frenare animum, qd̄ & nostra uernacula dicimus, iracundis compescēdis, still still / balte. Vnde & hebræis sepulchrum, ab hoc uerbo silentio uocatur, q̄ ibi homo desinat & totus in silentium eat. Nam & eodem loco Isaias pramiserat, dicens: Sperastis in calumniam & tumultum: iratis enim & offensis, feruet animus ad calumniam & ad tumultum, q̄bus præsumunt uindicare & superare, sed hunc

F iij refrenans,

frenans dicit: Si reuertamini & quiescatis, salui eritis, quia non tumultuati
sed silendo uinceris, tunc sequi: In silentio & spe erit fortitudo uestra, hoc
si sileatis, quiescatis, impetum frenaritis, tumultu abstineritis, uindictam
quaesieritis, sed meam manum expectaueritis, mihi uindictam reliqueritis, mihi
causam tradideritis: Ecce, tum eritis fortes & uinceris, quia ego pro uobis pugnabo, uos silebitis, Sic Moses: Exo. xiiij. Dominus pugnabit pro uobis, & uincetis, Quid est tacebitis? id est, quieti eritis, nihil ad rem facietis, sed agere
quasi negotium nihil ad uos pertineat. Hoc tacere, est nihil aliud quam
Tacere. patientiam habere, qui tropus frequens est in sacris literis. Vnde & ibidem
cum huic monitioni, silentij seruandi nollent obtemperare, dicit: Et dicitis
nequaquam, sed ad equos fugiemus & ad ueloces ascendemus. Quid enim hoc est
nisi quod per tumultum se ipsos defendere uoluerunt, non in silentio & spe salui
fortes fieri, ideo sequitur ibidem, ideo fugietis (fugabimini) & uelocius eritis,
qui persequuntur uos, mille homines a facie terroris unius, & a facie terroris
quinq; fugietis, donec relinquamini, quasi malus nauis in uertice montis, &
quasi signum super collem. His uerbis clarere puto, quod sit tacere & tumultuati.
Nempe alterum pati & quiescere, alterum moueri & mouere omnia, & ut
dicitur, coelum & terram miscere. Hoc tacere, hic uersus docet.

Est ergo sensus: Loquimini in cordibus uestris in cubilibus uestris & tacete,
id est (quod dicitur) p[er]late, deliberate, nolite precipites esse, nec statim p[er]feratis,
quae ira commota suggerit: Primum consulite uobiscum, quia ira uiri iusticia dei
non operat. Et ut G[en]tilis quoque dixit: Ne quicquam facias aut dicas iratus, Sed &
dicit Greg. ait: Melius est iram tacendo fugere, quam respondendo superare.

Hunc sensum germanice solemus dicere: *Bedenck dich vnd halt im munde.*
Nunc uideamus uerba: Primum est, loquimini in cordibus uestris, hoc est, ser
cum bene meditentur, nec ira obtemperant, quae praecipit est, & uerbum habet
Cor in ore, in lingua non in corde, luxta illud Ecclesiast. xxj. In ore fatuorum cor illorum,
os in corde, & in corde sapientium, os illorum. Pulchra & egregia conuersio sententiae. Hoc idem
& hic uersus monet, ut os ad cor uertamus, non effundamus statim quicquid ten
tatio suggerit, hoc enim est cor in ore h[ab]ere, imprudenter loqui, quod maxime facit
irati, os in corde habere, prudenter loqui quod faciunt quieti & mites.

Quare possumus eandem conuersionem aemulari hoc loco & dicere: Loqui
in cordibus & cogitare in oribus (ut sic dixerim) esse contraria, illud sapientiu
um, hoc stultorum. Ut autem in cordibus aptius loquantur, addit, ut hoc in cu
bilibus suis faciant, solitudinem, scilicet quae rant, turbam irratricem fugiant.
Sedato enim corpore & externis tumultibus, animus quoque facilius sedatur,
ut secum possit loqui & rem ponderare. Atque ut huic tentationi utilis est fuga
& solitudo, sic alijs quibusdam tentationibus est periculosa. Hac meo sensu,
citra cuiusque prauiudicium.

Alia exposi
tio.

Nunc qua ratione concinemus nostram translationem: Necessè est, ut uerbum
aliud sub intelligat, ut etiam Aug. docet, qui in hunc modum ordinat: Quae di
citis, in cordibus uestris, subaudi, dicite, quod Aug. alio ducit, ad non in sensum
ita formabit, quandoquidem irati, proprii estis dicere quicquid in buccam uenerit,
quae uultis dicere, non foris precipitate, sed in cordibus dicite, hoc est, prudenter
dicite, quae dicere uultis. Nam & hoc tropo & Christus ad ludam dixit: Quod
facis, fac cito, id est, quod uis facere, seu etiam propositum facere. Ita hic, quae dicitis,
id est, quae uultis dicere in cordibus uestris dicite, quae impatientia irae, stulte
uultis dicere, curate ut meditatione cordis prudenter dicatis.

Im quid

lam quid illud & in cubilibus uestris compungimini: quæ tacēdi & compun-
 gendi cōcordia, in meo iudicio hæc est, q̄ redeūdo ad cor, iratus compungitur
 hōiq; displicet q̄ cōmōtus sit, atq; ita ad silentium prædictū per compūctōnis
 vim p̄xime accedit. Itaq; dū loq̄tur cū corde & impatientia iræ suæ, quā si fuisset
 & seorsum positus; q̄ stulta fuerit cōmōtio & impatientia iræ suæ, quā si fuisset
 secutus, turpiter cecidisset, atq; hac sui cōpūctōne mutat^o abstinere a tumultu,
 ad quē motus fuerat & iam tacet uindictæ flamma nō parum sedata. Qui me
 ad quē motus fuerat & iam tacet uindictæ flamma nō parum sedata. Qui me
 hora habet, sine in uia communicet. Hoc ego potui.

In cubilibus
 cōpungimini.

Sela, in fine uersus quid significet satis diximus. Insigne enim est gratia do-
 nam, hunc posse affectum præstari ab eo, qui fuerit iniuria & tentatione ad
 iram & impatientiam prouocatus, ut frenata lingua, seorsum se recipiat & ta-
 ceat. Nam in hunc scopum tractat hunc psalmum Paulus (ut dixi) Ephe. iij.
 ubi in fine dicit: Sed estote inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem,
 sicut & deus in Christo donauit uobis.

Sacrificate sacrificium iusticiæ, & sperate in domino.

Mira doctrina: Quid nam est sacrificium iusticiæ? Quis offerre deo potest iu-
 sticiam, quam potius a deo quibusq; sacrificijs impetrare oporteat? Breuiter,
 distinguit sacrificiū iusticiæ, ab oībus sacrificijs peccatorum & quarūcūq; rerū.
 Q; hæc duo sacrificia maxime pugnent. Sacrificium iusticiæ facit peccatores,
 sacrificium rerum, iustos. In hoc dare deo aliqd̄ uidemur & iusticiam operari,
 in illo nō nisi recipere uolum^o a deo, & peccatum cōfiteri. Ita fit ut sacrificium
 rerum, dū iusticijs & operibus inflat, impatientes reddat iniuriæ, tanq̄ cōscios,
 sibi longe meliorum meritorum, unde & ad uindictā acius accēduntur tanq̄
 iusticiam suā curati. Est ergo sacrificium iusticiæ, deum iustificare & laudare,
 seipsum peccatorē accusare, dignumq; omnibus his, quæ patitur pronuntiare
 (cum psal. cxvij.) dicendo: Iustus es dñe, & rectum iudicium tuum. Quale pul-
 cherimo exemplo describit Dauid, iij. Omnia quæ induxisti super nos, & quæ
 cūq; fecisti nobis, in uero iudicio fecisti, & tradidisti nos in manibus inimico-
 rum nostrorum iniquorum: Et infra, in anima cōtrita & spiritu humilitatis su-
 scipiamur, sicut in holocausto arietum & taurorum, & sicut in milibus agno-
 rum pinguium, sic fiat sacrificiū nostrū in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi,
 quoniam non est cōfusio confidentibus in te. Idem Baruch. 1. docet captiuos
 in Babylone: Et dicetis, inquit, dño deo nostro iusticia, nobis autem confusio
 faciei nostræ, sicut est dies hæc. Hoc aut sacrificium fiat oportet, ex uero corde,
 ore & opere, corde peccatū ueraciter agnoscēdo, ore sine fictione confitendo,
 opere poenas peccatorē dignas uolenter ferēdo. Multi sane dicūt ore, se esse pec-
 catores, sed neq; corde, neq; opere: quod probāt, dū neq; dici ab alijs neq; habe-
 ri peccatores uolūt, neq; iniurias pati. Si peccator es, cur poenas fugis? Si non
 meritis tibi uideris, cur te peccatorem dicis? Iustorum est hæc gloria propria,
 ut sit eis honor & pax Ro. ij. Peccatoris aut p̄pria sunt, tribulatio & angustia.
 Igitur q̄ deo iusticiam, sibi peccatum, uero corde tribuūt, hi sunt qui sacrificiāt
 duo illa sacrificia iusticiæ, in scripturis commēdata. Quorum unum potest di-
 ci matutinum, de q̄ dicit psal. xlix. Sacrificium laudis honorificabit me, & illic
 iter, quo ostendam illi salutare dei: Alterum uespertinum, de q̄ psal. l. Sacrifici-
 um deo spiritus cōtribulatus, cor cōtritum & humiliatum, deus nō despiciet.
 Atq; hoc forte uersus hic indicat, q̄ in hebræo plurali numero dicit: Sacrificate
 sacrificia iusticiæ, ut ambo includat sacrificia.

Sacrificium
 iusticiæ pecca-
 tores, rerū iu-
 stos facit.

Sacrificium
 iusticiæ.

Contra Phari-
 saicam confes-
 sionem.

Sacrificium
 matutinum &
 uespertinum.

F iij Ergo

*Iusticia nõ no
bis arrogada,
sed offeren=
da deo.* Est ergo in quacuncq̃ tentatione & iniuria, non nobis iusticia arroganda, retinenda, sed prorsus remouenda & deo offerenda, quod qui non faciunt, accusationibus suis, accusationibus aduersariorum, iustificationibus suis, & in iudicijs, detractionibus, litibus, iurgijs, contentionibus ac rixis alijsq̃ modis carnis inuoluuntur, quæ Gal. v. Apostolus recenset, & sit, ut in iudicijs mordendo consummentur nõ tantum in spiritu amissa charitate, sed in corpore & in corpore cædibus mutuis, & substantia litigando profusa. Verum iusticia sacrificijs iusticiae inseruirent Christiani, ubi relinquere iura & leges, ad hoc docemur hæc sacrificia, ne sit opus iuribus & legibus, Rex Babylonis iniussit fecit filios Israel captiuando: Sicut dicunt Dañ. ij. Tradidisti nos regi in iudicio & pessimo ultra omnem terram. Et tamen Zedechias rex & qui reliquos in Hierosolymis, resistendo & iusticiam exposculado magis deum offendere uolent, ita ut hi in media Babylone & inimicorum seruarerent, honorarerent, multiplicarentur: Illi uero in media Hierusalem inter amicos, perirent, confunderentur, minorarentur. Quia hæc sacrificia iusticiae sacrificauerunt, sine peccatis aut ullis rebus: Illi uero sacrificia pecudum & rerum, sine iusticia obderunt, quia iusti esse uoluerunt, & peccatum nõ agnouerunt, hi uero peccatum agnouerunt, & deo iusticiam tribuerunt.

*Sacrificiũ in
Babylone &
Hierosolymis* Ex quibus intelligimus Chaos illud & tartarum forisium causatum & Romanarum artium cū uniuersis libris, stilis, moribus, uisibus, iuribus, iusticijsq̃ suis, esse rem peregrinam Christiano homini, & ab Ecclesiasticæ uia & sinceritate alienam, solaq̃ permissione toleratam, p̃ infirmorum salutem, ne deteriora facerent uindictæ propriæ studio, aut impatientiæ mole uicti. In quam tamen hodie sic incumbitur Romæ & Episcopalis curijs, ut non modo iusticiam ibi regnare arbitrentur, sed etiam pro augenda iusticia eiusmodi, etiam lites hinc tibis emant, omnium iurgia & rixas ex omnibus mundi angulis ad se aduocent, ut nulla fuerit unq̃ cuiusuis prophanæ aut gentilis Imperatoris curia, tot confusa negotijs, ijsq̃ p̃phanissimis, simul tamen (quod mireris) nisi de sacris ac diuinis turpissime emptis, redemptis, uenditis, reuenditis, raptis, uoratis, perditis rebus, Fontem iusticiæ appellat luristæ Ro. Curiam hodiernam, cum rectius cataclysmum iniquitatis appellare eam conueniat, quod inde inuadet uastitas & obliuio horum sacrificiorum iusticiæ & scientiæ Christi, indicibilibi uel impetu in totum orbem terrarum. Breuiter, regnum inferorum proprius simulat hodie Roma q̃ regnum cælorum.

*Forenses cæ
indignæ Chri
stiano.* Sed esto: iusticiam obtulerimus, peccatores nos esse confessi, peccatorumq̃ merita amplexi: Quid inde? num pereundum nobis est, & in peccatis moriendum? Nonne deus odit peccatores? in quod periculum nos trahis hac tua doctrina? Respondet: Bono estote animo, solū sperate in domino. Sic enim locutus Danielis, Dan. ij. fecerunt, cum dixisset: Peccauimus & inique egimus, mox tamen in spem erecti dicunt: Qm̃ non est cõfusio cõfidentibus in te, hoc est, q̃ supra ex Isaia satis dixi. In silētio & spe erit fortitudo uĩa, ut nos ipsos nõ uindictemus tanq̃ iusti, sed sine tumultu & in silētio patientes, peccatũ nostrũ cõdemur, commendata causa deo, & expectata eius miseratione cū fiducia, ueniens enim ueniet, & iudiciũ faciet iniuriam patientibus, & uindictã pauperum. Ita deus erit fortitudo nĩa in infirmitate nĩa, nisi eni ablata fuerit fiducia iusticiæ nostræ, & dignos nos, tanq̃ peccatores, oĩbus malis cõsitemur, spes & salus locum habere nõ possunt, q̃ deus humiles solum respiciat.

Multi

Multi dicunt quis ostendit nobis bonarū signatum est super nos
lumen uultus tui domine.

Hic uersus apud nos discerptus est, priore sua parte ad præcedentem, postero ad sequentem uersum copulata. Hebræus (Hiero. translatione) sic habet: Multi dicunt quis ostendit nobis bonum? leua super nos lumen uultus tui dñe. Mihi uero sic uertendus uidet atq; distinguendus: Multi dicunt, quis ostendit nobis bonum signum super nos? lumen uultus tui domine.

Vertit autem sermonē ad deum querulans, sed mira uerecūdia & modestia, de incredulis & imperuastibilibus (qualis præcipue erāt iudæi populus duræ ceruicis) q; nolint credere bene monētibus, nisi (ut Christus ait) pdigia & signa uiderint. Ita & Apost. i. Cor. i. dicit: iudæi signum querūt, Græci sapiētia, ita fit ut in uerbo crucis, & doctrina fidei semper scādalisentur, hoc est, qd hic dicit, cū monuisset ut oblara iusticia in deum sperarent, & ab ipso expectarent bonū, ostendit eos sibi incredulos & ad spem nō idoneos, petētes signū bonū, quo uidelicet certi fierēt, de bono futuro, qd sperare iussi sunt: Quis (inquit) ostendit nobis bonū signū super nos? quis nos certos facit, uertura sup nos esse bonarū? q̄ iudicio id capiemus? ac si dicerent, oīa longe cōtraria apparēt, & pessimarum rerum indicia sup nos undiq; circūstant. Hoc genus hoīum late patet, qui hac diffidētia tentant dñm, sicut filij Israel in deserto.

Diffidentia.

Uideas hinc manare pelagus superstitionū & stultissimorū uotorum, etiam apud Christianos, dū uel aura nō facis aridet, uel fruges periclitant, uel etiam crus dolet, aut quouis damno temporali quisquis uel afficitur, uel affici timet, In his omnibus q̄ anxij sumus, signo bono cognoscere, nō esse hec uentura, uel amouēda si uenerint. Currit hic ad magos, ad diuinos, ad dæmōnes quoq; sed & infinita sunt cōsilia, quibus id unice curamus, ne qñ in deum speremus, uel ne sine signo bono & certo sperem⁹. Sperat auarus in deum, sed donec turgēt marsupij & onustum frumēto crepat laquear, sperat robustus uiribus, doctus nec sanus est, sperat potens & gloriosus, donec opinio sui & tyrānis ualeat. His signis certi sibi uidētur se deum habere ppitium, qd si hæc uel ali qd eorū ruat, simul & spes ruit, nisi aliud uel maius signum suffulcias. Ita & in spiritalibus rebus agit in remissionibus peccati, & q̄te cōscientiæ, ubi nō pauci, neq; fide neq; spe parāt sibi securitatem, sed operū fiducia, aut alienis suffragijs. Et oīno in omni tētatione, hī signū bonū querūt spei suæ fulcrum, sine q̄ nō sperāt, ac p hoc nec in deum sperāt, quia nō pure sperāt. Spes enī quæ uidet nō est spes.

Contra uotum stultitiæ.

Spes infidelium.

Hoc cum suis noibus, tentatores dei, incredulos, diffidentia filios, infideles, rebelles, duræ ceruicis posset appellare, tacitis his, opus eorum simplicissimis & modestissimis uerbis tārū recitat: Multi dicunt (inquit) quis ostendit & c. iudicium operis deo relinquens & qbus oportet, quia pio affectu eorū potius miseref, calūm̄q; eorum dolet, q̄ ut eos atrociter accuset.

Damnat igitur eorum errorem, nō esse scilicet hoc signum bonū super nos, quod illi querūt. Nō enim deus ppitius est ijs quibus hæc largit bona, immo quia pessimū & fallacissimū signū id est, mel⁹ & fidelius signū affert. Nempe, lumen uultus tui dñe, q. d. Nullum nosse signum, est optimū signum, sed sola fide & spe niti. Fides enī ostēdit nobis bona, & est bonū signum sup nos. Qui enim credit in illū, nō confundet: sicut ex Dan. iij. dictū est: Non est confusio confidētib; in te. Certi sunt de oibus bonis, q̄ firmiter credūt deo sine signo, sine qua fide, nulla opera, nulla signa, nulla miracula, certum faciunt.

Optime

Sola spe & fide nitendū in deum credēti

*Fides lumen
uultus dei.*

Optime autem uocatur fides, lumen uultus dei, quod sit illuminatio mentis nostrae diuinitus inspirata, & radius quidam diuinitatis in cor credentis infusus, quo dirigitur & seruetur, quicunque seruetur. Qualiter psal. xxxi. describitur: Intellectum tibi dabo, & instruam te in uia hac qua ambulabis, firmabo super te oculos meos, & psal. xliij. Non enim in gladio suo possidebunt terram, & brachium eorum non saluauit eos, sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio uultus tui. Item psal. lxxxviii. Domine in lumine uultus tui ambulabis. Hinc gaudet psal. xxvj. Dominus illuminatio mea, & salus mea. Hoc figuratiue est in columna ignis & nube, quibus filij Israel regebant & ducebantur per desertum, sic enim sola fide ducimur, per uias ignotas, ac desertas omnium hominum auxilium, hoc est, passiones & tribulationes. Atque ut illic columna praesens ante faciem eorum ibat, ita hic fides praesentem deum habet, ut uelut a uultu praesentis dei, illuminatio cordis procedat, ita ut rectissime & purissime lumen uultus dei est, agnitio & fiducia praesentis dei. Qui enim praesentem sibi deum non nouit, aut non sentit non dum credit, non dum habet lumen uultus dei.

Vultus dei dupliciter accipitur.

Nihil ergo refert, siue lumen uultus dei intelligatur actiue, quo nos ipse praesentia sua illuminat fidem accendens, siue passiuue ipsum lumen fidei, quo nos cum fiducia uultum & praesentiam eius sentimus & credimus. (Nam facies seu uultus in sacris literis, praesentiam significat, ut notum est) Idem enim est, & utrunque simul est, deus illuminans, & cor illuminatum, deus uultus a nobis, & deus praesens.

Israel idem quod fidelis.

Hoc est uocabulum Israel, quo Iacob, ubi dominum uiderat facie ad faciem, appellatus est, Nam facie sua faciem dei uidit, hoc est, fide praesens deo factus, tanquam in faciem eius positus, rursus deum praesentem ac iuuare paratum tanquam in faciem suam positum cernebat. Ideo Israel directus dei dicitur, hoc est, qui regitur, seu recto itinere a solo deo ducitur. Hoc enim fit per fidem, quare uultus eius idem est quod fidelis, seu credulus, nisi quod uim & modum fidei, mira proprietate exponit.

Fides omnino bonum ostendit.

Beatus ergo (ut alio psalmo quodam dicit) Quem tu erudieris dominus, & de lege tua docueris eum, Nam apud Hebraeos minatur Iudaeis sese ostensurum dorsum & non faciem, relicurus scilicet, eos in incredulitate & ignorantia dei. Videmus quod sit signum bonum super nos, seu quis ostendat nobis bonum: Fides, inquam, haec, quia est lumen quod praesentem & uultum ipsum dei ostendit, omnino bonum nimirum ostendit, quod deus est, dum ipsum ante nos statuit & fiduciam in ipsum format. Itaque non est hominis erudire hominem.

Iam facile erit concinnare alias interpretationes.

Communis, proxima est huic sensui: Signatum est super nos lumen uultus tui domine, dum illi quaerunt quis ostendat eis bona, uolentes ea praesentes uidere potius quam credere. Hic non obstat ostendi, sed gloriatur lumen uultus dei (id est, notitiam & fiduciam praesentis dei ut dictum est) signatum & impressum esse super ipsos, & satis patet intelligentia ex dictis.

Hieronymus: Multi dicunt quis ostendit nobis bonum: Leua super nos lumen uultus tui domine, Idem per modum petitionis dicit, Leua uero lumen super nos, dum nos lumine eo leua: Est enim fides, lux supra omnem caput nostrum, quare hoc leuare est aliud nihil, quam lumen fidei, quod seipsum altissimum est, super nos effundere, quo ipsi eleuemur, unde & signatum dici potest, quia clausum & incomprehensibile nobis, comprehendens autem nos & in obsequium sui captiuans.

Quo fit,

Quo fit, ut hic uersus nequeat intelligi de naturali ratione syndere si, sicut
multiplicat habet opinio dicentiu, principia prima in moralibus esse per se nota,
sicut in speculabilibus, falsa sunt haec. Fides est primum principiu omniu bo-
norum operu, atq; haec a deo incognita, ut omnis ratio summe eam exhorreat
Ratio in iumentis suis uiribus constituta dicit: Quis ostendit nobis bona. Mu-
tinentur sic dicunt: id est, omnes qui ratione ducuntur.)

Ratio fide
horret.

Dedisti laetitiam in corde meo: a fructu frumenti uini & olei sui,
multiplicati sunt.

Et huius uersus prior pars apud nos raptus est ad precedentem, quae cum se quae
te in hebreo unum uersum absoluit: quae d. Hiero. sic reddit: Dedisti laetitiam in
corde meo: a tempore frumentu eoru, & uinu eorum multiplicata sunt.

Mihi hic uersus increduloru & creduloru iudiciu facere uidet, qd illis sit deus, fides gaudiu
uenter, his deus uerus. Fides enim in deum, seu lumē uultus dei laetificat cor, uerū semper
& intima hois, stabili & uera laetitia imbuunt, dum pacē remissis peccatis, & secu-
ram fiduciam in deū facit, etiā in medijs passionibus, neq; enim ullū est gaudi-
um, ulla pax, nisi conscientia pura. Ita & Gal. v. Fructū spiritus gaudiū signat
Apostolus: & supra dixit. In tribulatione dilatasti mihi. Atq; ita fit, ut sicut abū-
dant passiones Christi in nobis, sic abūdet & cōsolatio Christi in nobis, ppter
fidē qua in eū fidit. ut. ij. Cor. i. bñdictus deus & pater dñi nostri Iesu Christi,
pater misericordiarū & deus totius cōsolationis, qui cōsolat nos in omni tribu-
latione nra, Quis em nō gaudeat, insultas etiā uniuersis malis mundi & infer-
ni, cū Apostolo Ro. viij. dicēs: Si deus pro nobis, qd cōtra nos, si credat deum
esse secum, & pro se: At qñ credet firmiter deū esse pro se, nisi tērationibus ua-
rijs probatus, fide exercitata, didicerit deū esse pro se: Nō ergo pōt fieri, quin
gaudeat in toto corde, qui lumen uultus dei habet: hic em quia iustus est, pacē
habet, quia pacē habet, gaudet, quia gaudet, neminē timet, & oibus insultat,
etiā morti & inferno, certus de praesentia dei sui. Ideo recte sequit, post lumen
uultus tui domine: dedisti laetitiam in corde meo. Sicut & psal. lxxvij. Exultent
iusti in conspectu dei, & delectentur in laetitia.

Fides gaudiū
uerū semper
prestat.

De alijs incredulis quid: Nunquid cordis laetitiam unq; habent: Non, quia
non est pax impijs, nec est gaudiū impijs, dicit Isaias: quia, iuxta Paulum, sicut
fuitis socij passionū, ita & cōsolationis eritis, hi uero passionū socij nō fuerūt,
ideo neq; cōsolationis erunt. Et Prouer. xiiij. Cor quod nouit amaritudinem
animae suae, in gaudiū eius non miscbitur extraneus. Quid ergo habent: hoc
quod uoluerūt dimisi eos secundum desyderia sua (inquit) psal. lxxx. sicut &
psal. lxxvij. Tentationi eoru satis fecisse legit, cum peterēt escas animabus su-
is, pluens super eos, sicut puluerē, carnes: ubi sequit, Adhuc escae erant in ore
iploru, & ira dei ascendit sup eos. Quod & Apostolus repetit Ephē. v. appellās
filios dūbidentiae, super quos ira dei ascendit.

Gaudiū non
est impijs &
incredulis.

His pro laetitia cordis, dat olentia gaudia uentris, quia quærūt, quis ostēdat
eis bona, tantū praesentia & sensualia sapiētes, lumen uultus dei non habēt.
Ideo hic dicit: Frumentū eorum & uinu eorum multiplicata, sicut uoluerūt, mi-
tibus quidē uerbis eorum miserā describens, & quanta sit, ex sua laetitia, suisq;
bonis contrarijs iudicandam relinquens. Quae enim bona habet, qui deū non
habet: quale gaudium est, ubi cor in deo nō gaudet: Quae delectatio, ubi con-
scientia perturbata, semper contrariū sibi deum sentit.

Emphatica

In credulorum
hereditas, te-
poralia.

Emphatica ergo tapinosis est hæc oratio, & epitatice comparatio, habet
laticia cordis in deo, incredulis quid est? Abundantia, inquit, temporalia
aliud nihil. O miseram possessionem, O uilem hereditatem, & plane dig-
incredulis: Quid enim porcis debeat aliud quam fallaces & inanes frum-
crementa scilicet & quisquilia uerorum bonorum? Habent bona, quæ illi
di uoluerunt, habent bona, quibus, ut lumē uultus dei signarentur, carere
luerunt. Data sunt illis munera, sicut filiis concubinarum Abraham, & in-
sunt ab hærede Isaac, cui tota hereditas relicta est, sicut discreti sunt in ma-
ita & in fructu ac premio, uoluerunt ostensil a bona increduli, iam habent
luerunt: uisibilia creduli, iam in laticia cordis habent. Ita quales in uerbo
cedere ostēdit operarios, tales in hoc ostēdit fructus cōsecutos, utringē
fissimos, immo contrarios. Vides quæ insigni cōtemptu, pompā & res bono-
di breui uerbo uituperauit, dum incredulis ea data narrat, comparatione
rum bonorum inestimabilium.

Iam concordia facilis est. Non enim differt dicere: Multiplicati sunt frum-
& uino suo (id est, ditati, aucti, incrassati, dilatati, temporalibus ac terrenis bonis
& frumentum eorum & uinum eorum multiplicata sunt, ut quibus gram-
ticas intelligit. Est enim breuis descriptio felicitatis eorum, quæ latius Job, xxv
& psal, cxliij, descripsit.

Loqui autem prophetam hoc loco, non de sacramento Eucharistie, ut me-
putant, Augustinus ex eo probat, quod signanter addit, eorum frumentum, eorum
uinum, non absolute, frumentum & uinum, cum manifestum sit, hoc pronomen
eorum, loqui de multis illis qui dicunt, quis ostēdit nobis bona. Hos enim in-
pios & incredulos refert, quibus cum Eucharistia nihil, cum sint potus & canes
nescientes saturitatem, ut Isaias dicit. Deinde absurdum est, si subito rumpat sen-
tentiam & aliena miscet, solo relatiuo nomine, quorum nihil prius meminisset.
Ad hæc, quod in hebræo & Aug. A tempore dicitur, ubi nos a fructu dicimus,
ubi quantum occasionis tribuit nostris, a fructu, ut de Eucharistia intelligerent,
tantum in hebræo dat indicij, se loqui de frumento eorum, quod ex tempore
habent, id est, de temporalibus. A tempore, inquit, habent, quod habent, ea quæ tem-
pus dare sicut corporalibus necessitatibus, & uoluptatibus, quod & ipsam
mihī per Tapinosum dictum uidetur, scilicet, quod & ab æternitate uultus dei nihil.
Sed a tempore tantum habent sua bona.

Ad nostrum autem sensum, illud, a fructu, potest ita intelligi: a copia & abun-
dantia frumenti & uini sui, ditati sunt, quod, prospere & multo fructu presentia
eis temporalia sua. Quod iterum obstat quo minus de Eucharistia apte intelligi
possit, cum non a fructu Eucharistie multiplicentur fideles Christi, sed ipsi multi-
plicati sint fructus & effectus Eucharistie, ut hoc sensus potius dicere debuerit,
a frumento & uino eorum, multiplicati sunt fructus.

Sed & hoc obliquæ accusationis nota est, quod frumentum eorum, uinum eorum
rum dicit, uitium scilicet, cupiditatis infidelium morden, quod, eorum sunt hæc pro-
pria, hæc enim querunt, hæc amant, his solis bonis frui nouerunt.

Iam illud leuioris momenti est, quod olei sui, in hebræo non est, nihil enim re-
fert, si addatur siue minus: Certum est tropo isto scripturæ significari tempora-
lium abundantiam. Gen. xxvij. Frumento & uino & oleo stabiliter cum ipse
hæc, Quid tibi faciā fili mi? quæque suspicer, ordinare spiritu, dedita opera fuisse ab
interprete adiectum, ut moneret lecturam, ne intelligeret, nisi temporalia, cum oleum
ad Eucharistiam, nullam etiam habeat coniecturam.

Per hæc

Per hæc nihil detraxisse uolo eorum sensui, qui hæc de sacramento intellexerunt. Abundandū est unicuique in sensu suo, salua fide & pace. Nec hoc agimus, ut aliorum labores confutemus, sed ut, quantum possumus, proprijs ad Germanam intelligentiā accedamus, nō est reprobatum bonum, ubi melius & optimum laudatur præ bono.

In pace in idipsum, dormiam & requiescam: Quoniam tu domine singulariter in spe, constituisti me.

Hæ duo uerba sunt in hebreo, unus, Hierony. ita reddidit: In pace simul requiescam & dormiam, quia tu domine specialiter securum habitare fecisti me. Ista duo uerba, dormiā & requiescam, abunde dicta sunt psalmo præcedēte, q̄ his significetur mors naturalis & sepultura: quam q̄ scio b. Aug. alia tropologia sententem de obliuione rerum temporalium: quamuis & ipse fateatur id in hac uita non teneri.

Dictio, in idipsum, idē quod aduerbiū, simul, significat, & concordia sonat: *In idipsum.* ut psal. cxxxij. Ecce q̄ bonū, & q̄ iocundū, habitare fratres in unū: id est simul seu in idipsum. Et psal. cxxj. Cuius participatio eius id ipsum, id est, simul.

Est ergo sensus: Lumine uultus tui firmatus & certus, q̄ mecum & pro me es, plenus sum gaudio: id est, in pace moriar, & libenter hanc uita desero: quia (ut psal. cxxj.) si ambulem in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Itaq̄ meo iudicio, simul dormiam, & simul requiescam, id dicitur, quod dormire & correquiescere nobis dicitur, uidelicet, q̄ cum patribus suis simul dormituum sese pronunciat. Quomodo in libro Regum, frequenter dicitur, dormiuit cum patribus suis: & in libris Mosi: Congregor ad populum meum: & appositus est ad populum suum. Et ad Mosen: & ibis ad populum tuū: & Aaron uadat ad populum suum, & his similia.

Hoc ergo prestat fides uarijs passionib⁹ exercitata, ut mors pro somno pacis *Mors somnus fidelibus est.* acceptetur, incredulis dira & dura uexatio. Nā quid aliud putas hac suæ mortis magnifica iactantia & commendatione uelit, q̄ ut non modo exemplum præbeat, quo ad quietam & suauem mortē perueniat (nempe uia crucis & passionum) iterum etiam ut simula contrario descriptam relinquat, uniuscuiusq̄ iudicio æstimandā mortem incredulorum pessimam, pauore, horrore, turbatione confusissimam: In qua nō est quiescere & dormire, sed, iuxta psal. Virum iniustum, mala capient in interitū: & iterum Mors peccatorum pessima, quia uiri sanguinum & dolosi nō dimidiabunt dies suos: Cum dixerint, pax & securitas, repentinus eis superuenit interitus. Modestissime ergo & occulte eos terret mala morte eorum, dum suā optimam commēdat, quia magis cupit eos exemplo suo mouere suauiter, q̄ terrore urgere, ad crucis & fidei uita, dum fructum eius uitæ, mortem tam gloriosam ob oculos ponit.

Quoniam tu domine singulariter in spe, constituisti me. Hæc sententia sumpta est ex Deutero. xxxij. & frequēter iterata per scripturas, quare ad fontem eius accedamus. Dicit Moses, Israel habitabit confidenter & solus. Ibidem, amantissimus domini habitabit cōfidenter. Et Hiere. xxxij. Et habitare faciam eos confidenter, perspicuum itaq̄ sit, quod Moses dixit, confidenter & solus, hoc Dauid, singulariter in spe, dixit: cum sint eadem utrobique uerba, eademq̄ sententia: unde cum interpres Deutero. xxxij. interposuerit coniunctionem (&),

G quæ non

Cōiunctio frequenter adenda. quæ non est in textu, etiam in hoc uersu ponēda erat, ut, singulariter & solus nam & frequens est in Biblia coniunctionem omitti, quā tamen transferri non potest, ut Iohelis. ij. sol luna steterunt, pro sol & luna, ita & hic, confidenter & solitarie, uel cōfidenter & solus, uel singulariter & in spe. Ac si dicatur: uere hoc mihi prestitisti, singulariter & cōfidenter me habitare facisti, quod in Mose p̄missisti, dicendo: Israel habitabit cōfidenter & solus. Atque generalis & autentica sententia Mose, psalmum suum concludit, simul operans contra carnalem Iudæorum sensum exponens, quid Moses eo uerbo proprie intelligi uoluerit, & ad rem suam adaptās. Nam cum Moses dicat: Israel habitare cōfidēter & solū, atq; Israel in hoc psal. pulchre sit descriptus, hoc est: populo Iacob, facie ad faciem deum uiderit & lumē uultus eius habuerit (hoc est: in deum crediderit) recte ad se promissionem & plenitudinē Israeli datam pertinere dicit, sese cōfidenter & singulariter habitare factum. Sed & Iacob eodem de se fiduciam pronunciauit dicens: Et salua facta est anima mea. Quia enim hoc aliud erat, q̄ q̄ singulariter & cōfidenter habitaret, securus de sua salute. Salua enim facta erat anima eius, sed in spe & securitate. Hac itaq; sententia & certissima spes salutis, est ipsa cōfidens & solitaria habitatio spiritualis, scilicet in deo ipso, ipsaq; salus anima.

Ideo propheta mortem non timet, sed in pace dormiturum se cum patribus suis dicit: quia factus est securus & certus de salute. Atq; ita uidemus, uelut in lectionis Mosaicæ, qua David sese exercitauit eruens spiritualē eius sententiā, promotus in hanc uarijs tentationibus.

Sed quid est, solū seu singulariter habitare, seu constitui: nam in spe, seu cōfidenter habitare per se notum esse uidetur. Meritum tamen uidetur esse idem quod libere & secure habitare, ut solitudo sit libertas, quo modo psal. lxxvij. Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos libere: id est, solus & securus. Et magis ad rem, Iudicium. xvij. Viderunt populum habitantem absq; ullo timore securum & quietum, nullo eis resistēte, magnarumq; opum & procul a Sidone, atq; a cunctis hoibus separatū. Hic solitudo eorū patet esse securitas, ut qui fuga hominū in hoc se separauerint, quo secure haberent, quo modo habere nō possent, si inter homines mixti fuissent: unde & nunc qui secure & quiete degere uolunt, separatim & solitariū locū quærunt, a quo propoſito uenit Monachorum (id est, solitariorū) institutū, propter securitatem, pericula mundi & hominū, fugientium in solitudines.

Monachi solitarij.

Securitas spiritualis i gratia fidei.

Quare idem est singulariter, quod secure, nisi q̄ singulariter naturam securitatis exprimit, scilicet, remotionem periculorū: Verum nisi hæc simul in spiritu fiant, Monachos hypocritas faciēt, ut qui externa pericula tantū uideēt. Magis hic de spirituali securitate loquitur, quæ tanta est, ut in medijs etiā mundi periculis, in morte, in inferno secura sit, & nō magis metuatur, q̄ si sola esset, atq; eo magis est sola, quo pluribus inuoluit periculis. Hæc est gratia fidei, & uirtus bonæ in deum conscientia: Et uide an non & Hierony. hanc securitatem hoc uersu senserit, quando dicit: Quoniam tu domine specialiter securū habitare fecisti me. Summa Summarum: Singulariter in spe habitare, est securus, & cōfidentem esse de salute sua in misericordia dei, qua fit ut mortem uelut gratissimum somnum expectet. Hæc (ut dixi) fides prestat passionibus exortata, quæ fructum hunc pacatissimum (ut Paulus Heb. dicit) affert. Contraria uero impijs continget omnia.

Quapropter

Qua propter sunt uehementer detestandi & damnandi quidam Theologiae De insania
 (uocant) doctores, qui nos docent dubios & incertos esse debere an simus & pestilitate
 in gratia dei, ac per hoc an sit deus noster, & nos populus eius, & inuenerunt Theologoru.
 nobis distinctionibus suis, q̄ sacramenta, quo ad autoritatem & uirtutem dei
 operantis in illis, certum effectum gratiae operantur, sed quo ad suscipientem
 incertu operatur, & hanc dubitatione asserunt esse piam, O pestilentes, si enim
 hoc uerum est, & quilibet Christianus ita debet pie dubitare, iam perijt articu
 lus ille fidei certissimus: Credo Ecclesiam sanctam, sanctoru communionem, quia
 de me no debeo asserere q̄ sum sanctus, nec tu de te, nec ullus de se, ergo oes su
 mus incerti. Atq; ita oes incerti sumus, an deum habeamus, ac perijt tota Ecclia.
 Sed facessant stultissima & impiissima istae haereses: Vnusq; scy id curare debet,
 ut nullo modo dubitet se habere deum, hoc est, patrem, creatorem, saluatorem,
 & oium honorum largitorem, ut possit singulariter & in spe habitare, & non
 sicut mare inconstantissimu feruere, qd de impijs Isaias dixit. Si enim de sanctis
 id credis q̄ sint securi & fidentes, cur non etiam de te ipso idem credis, qui san
 ctorum similis esse cupis, qui idem baptisma, eadem fidem, eundem Christum
 & oia eadem accepisti: immo impiissime credis aliud de te, & aliud de sanctis,
 qui doces oportere eos dubitare, sicut tu dubitas: Aut ergo male doces, piam
 dubitationem, aut impie credis esse certum, quod dubitare iussisti, quia fides
 in dubiam rem non nititur. Neq; ego credidissem has impias fabulas & pesti
 lentissimas opinioes in Ecclesia Christi, uel occulte serpere, nisi & legissem &
 audissem magnos Theologos, eas p articulis fidei certissimis statuere & tueri,
 contrariamq; Catholicam sententiam, pro haeretica damnare: Tanta est cecitas
 optimatum Ecclesiae, tantus furor dñi. Sed haec alias, & cum alijs.

Constater spe
 randu & non
 dubitandum.

PSALMVS QVINTVS.

Ad uictoriam pro haereditatibus psalmus Dauid.

Quid ad uictoria significet psalmo precedere, semel p oibus dictum est.
 De haereditatibus multa lego, sed nihil quod meae hebetudini satisfaceret:
 Nam quod Lira & sui hoc loco sapiunt, ego non sapio, nec capio. Mihi quod
 uidetur, dicam: Certum est hoc psalmo non agi de passionibus & tribulationi
 bus, nec enim persona psallentis ullo in uerbo hoc sonat, sed uniuersa quere
 la est super iniquis & iniustis & malis. Quare scopus est meo iudicio talis, q̄
 Propheta orat contra hypocritas, operarios subdolos, falsos prophetas, qui po
 pulum dei, & haereditatem Christi humanis & suis traditionibus seducunt, psalmi.
 quales Christus Matth. vij. & Ioan. x. Lupos rapaces: Apostolus Tit. i. Vanilo
 quos & mentium deceptores, uocant. Et ut ad nostra secula ueniamus, sicut
 psalmo precedere iuris, ita in hoc Theologiae impiam professionem & abusum
 persequitur. Cum uero omnium sit nocentissima persecutio, quae sub specie
 ueritatis & pietatis grassatur (ut quae nomen dei semper praetexit) & haeredita
 tes dei maxime omnium uastat, ideo uehementissimis astat affectibus, tot re
 petitis uerbis orat, tot nominibus impios accusat, totusq; ardet zelo, ut de se
 ipso possit dicere illud psal. lxxvij. Zelus domus tuae comedit me. Nam nec in
 ulla rem Christus quoq; Petrus & Paulus aequae ardent & solliciti sunt, atq; in
 in hos phrenaparas & operarios mercedum, in quos & Prophetae toti insur
 gunt. Igitur falsos pphetas, hypocritas, haereticos, superstitiosos & omne illud
 in hypocritas
 Christus &
 Apostoli in
 surgunt.

G ij hominum